

XXR da sud tizimidagi muommolar va ularni bartaraf etish tartiblari

Toshkent davlat yuridik universiteti talabasi

Mirzakhakimova Shodiyabegim

shodiyamirzakhakimova@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolada Xitoy Xalq Respublikasi (XXR) sud tizimi haqida umumiy ma'lumot berilgan. XXR sud tizimi fuqarolik huquqi va sotsialistik huquqiy an'analarning o'ziga xos uyg'unligidan kelib chiqqan. Maqolada sud hokimiyatining tuzilishi va funksiyalari, jumladan, Oliy sud organi sifatidagi Oliy xalq sudi o'rganiladi. Shuningdek, u Xitoy Kommunistik partiyasining sud tizimiga ta'sir o'tkazishdagi rolini o'rganadi va qonun ustuvorligi printsipi va "sotsialistik sud mustaqilligi" tushunchasi kabi ba'zi asosiy xususiyatlarni ta'kidlaydi. Maqolada turli darajadagi sudlar, jumladan, quyi, o'rta va yuqori pog'ona xalq sudlari, ixtisoslashtirilgan sudlar, harbiy sudlar faoliyatini tashkil etish, sudyalarni tanlash va tayinlash masalalari muhokama qilinadi. Bundan tashqari, u XXR sud-huquq tizimi oldida turgan huquqiy islohotlar va muammolar, masalan, sudlar shaffofligiga intilish, inson huquqlarini himoya qilish va korrupsiyaga oid ishlarni ko'rib chiqish kabi masalalarni o'rganadi. Maqola XXR sud tizimining rivojlanib borayotgan tabiati va uning Xitoyning huquqiy va siyosiy rivojlanishining kengroq kontekstidagi ahamiyatini ta'kidlash bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: XXR sud tizimi, quyi pog'ona xalq sudi, o'rta pog'ona xalq sudi, yuqori pog'ona xalq sudi, Oliy Xalq Sudi, maxsus xalq sudi, vakolat

5.XXR ning Xarbin shahrida sayohatda bo'lib turgan Ruminiya fuqarosi M.T. noma'lum sabablarga ko'ra ijtimoiy tartibotni qo'pol ravishda buzib, jinoyat sodir etdi va u huquq-tartibot organlari tomonidan ushlandi va unga nisbatan jinoyat ishi qo'zg'atildi. M.T. o'zini himoya qilish uchun advokat yo'lladi va uning huquqbuzarligi bilan bog'liq bo'lgan jinoyat ishini o'rta pog'ona xalq sudida emas, balki XXR Oliy xalq sudida ko'rib chiqilishini talab qildi. Uning fikrlariga ko'ra, o'rta pog'ona xalq sudi masala yuzasidan adolatli hukm chiqarishiga ishonch yo'q. Masalani tahlil eting va fikrlaringizni bayon eting.

1) XXR sud tizimining o'ziga xos xususiyatlari nimalarda namoyon bo'ladi?

2) XXR Oliy xalq sudi qanday ishlarni ko'rib chiqadi?

- 3) O'rta pog'ona xalq sudlari qanday vakolatlarga ega?
- 4) Ruminiya fuqarosi M.T.ning e'tirozlari o'rinlimi?
- 1) XXR sud tizimining o'ziga xos xususiyatlari nimalarda namoyon bo'ladi?

Kirish

1.XXR sud tizimining o'ziga xos xususiyatlari nimalarda namoyon bo'ladi

?

Xitoy Xalq Respublikasi (XXR)dagi sud-huquq holati uni boshqa huquq tizimlaridan ajratib turadigan bir qancha o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu xususiyatlar mamlakatning siyosiy, madaniy va tarixiy sharoitlari bilan belgilanadi. XXRdagi sud holatining ba'zi muhim jihatlari:

1)¹Xitoy Kommunistik Partiyasi sud tizimida muhim rol o'ynaydi. XXR Konstitutsiyasida “Xalq sudlari davlatning sud organlaridir” va ular “XKP rahbariyatiga bo'ysunadi”, deyilgan.

2)JKPning ta'siri sudyalarni tayinlash va lavozimga ko'tarishda, shuningdek, sud siyosati va ustuvorliklarini shakllantirishda namoyon bo'ladi."Xalq sudlarining sud hokimiyatini mustaqil va xolis amalga oshirishini ta'minlash" tamoyili Konstitutsiyada ko'rsatilgan, ammo bu tamoyilni talqin qilish va qo'llash KKP rahbarligi va nazorati ostida bo'lishi mumkin.

3)XXR nizomlar va kodifikatsiyalangan qonunlarga asoslangan fuqarolik-huquqiy huquqiy tizimga amal qiladi. XXRning 2020-yilda qabul qilingan Fuqarolik kodeksi fuqarolik ishlarini tartibga soluvchi keng qamrovli huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.Pretsedentlar XXR huquq tizimida cheklangan rasmiy vakolatlarga ega va sud qarorlari quyi sudlar uchun majburiy emas. Biroq, yuqori darajadagi sud qarorlari ishonchli ahamiyatga ega bo'lishi va keyingi ishlarga ta'sir qilishi mumkin.

4)Xitoy so'nggi o'n yilliklarda sud tizimining samaradorligi va professionalligini oshirish uchun muhim huquqiy islohotlar va modernizatsiya ishlarini amalga oshirdi.Bu islohotlar muayyan huquqiy masalalarni hal etishga qaratilgan intellektual mulk sudlari va ekologik sudlar kabi ixtisoslashtirilgan sudlarni tashkil etishni o'z ichiga oladi.Ishlarni topshirish va sud ma'lumotlariga kirish uchun onlayn platformalar kabi tashabbuslar orqali sud faoliyatining

¹ <https://library-tsul.uz/category/qiyosiy-huquqshunoslik/>

shaffofligi, ishlarni boshqarish va huquqiy himoya vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash bo'yicha sa'y-harakatlar amalga oshirildi.

5) Ijtimoiy barqarorlikni saqlash XXR sud tizimining hal qiluvchi jihati hisoblanadi. Sudlar zimmasiga nizo va nizolarni ijtimoiy totuvlik va barqarorlikka yordam beradigan tarzda hal etish vazifasi yuklatilgan. "Barqarorlikni ta'minlash" tushunchasi sud qarorlarini qabul qilishga ta'sir qilishi mumkin, ayniqsa nozik siyosiy masalalar yoki ijtimoiy tartibsizliklar bilan bog'liq ishlarda.

6) XXR qonun ustuvorligini ta'minlashga ko'maklashishni maqsad qilgan, buni huquqiy islohotlar va keng qamrovli qonunchilik bazasini ishlab chiqish dalolat beradi. Biroq qonun ustuvorligi amalda qay darajada to'liq amalga oshirilayotgani haqida munozara va munozaralar davom etmoqda. Tanqidchilar huquqiy tizim siyosiy ta'sirlarga duchor bo'lishi va sud hokimiyatining mustaqilligi ayrim hollarda cheklanishi mumkinligini ta'kidlaydi.

7) Xitoy sudyalari va huquqshunoslarning malakasini oshirishga sarmoya kiritmoqda. O'quv dasturlari va ta'lim muassasalari huquqiy tajribani oshirish va sudyalarning kasbiy mahoratini oshirishga qaratilgan. Shuni ta'kidlash kerakki, XXRdagi sud-huquq holati murakkab va davom etayotgan o'zgarishlar va islohotlarga bog'liq. Qonunlarning talqini va qo'llanilishi har xil bo'lishi mumkin va muayyan holatlarga huquqiy nuqtai nazardan tashqari omillar ta'sir qilishi mumkin. XXRdagi sud-huquq holatining o'ziga xos xususiyatlarini tushunish uchun mamlakatning qonunchilik bazasi va uning kengroq siyosiy va madaniy kontekstining nozik tahlili talab etiladi.

Asosiy

2) XXR Oliy xalq sudi qanday ishlarni ko'rib chiqadi?

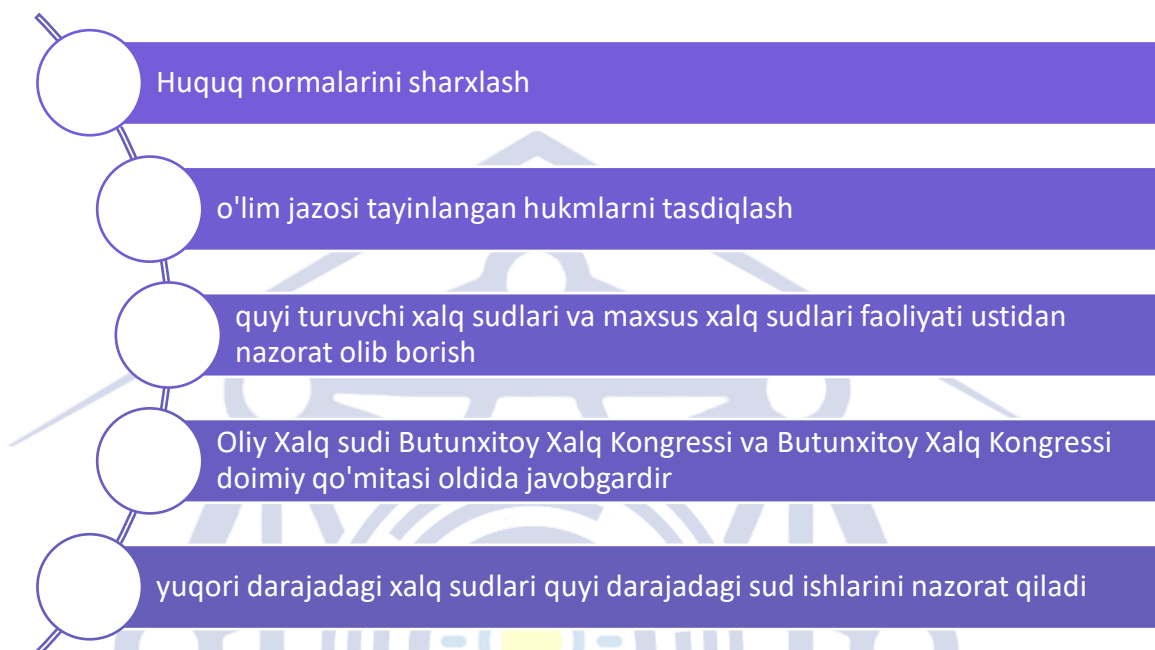
XXR ning Konstitutsiyasi va xalq sudlari to'g'risidagi qonunga asosan, xalq sudlari-sud ishlari yuritish organlari hisoblanadi. Xalq sudlari tizimiga turli darajadagi mahalliy xalq sudlari, maxsus xalq sudlari va ²Oliy xalq sudi kiradi. Mahalliy xalq sudlari quyi, o'rta va yuqori pog'ona xalq sudlarini o'z ichiga oladi. Oliy xalq sudi poytaxtda Pekin shahrida joylashgan bo'lib, davlatning oliy sud organi hisoblanadi va qonunga asosan davlatda oliy funksiyalarni bajaradi.³ Oliy xalq sudi raisi, rais o'rinbosari, palata raisi, palata rais o'rinbosari va sudyalardan

² <https://tsul.uz/uz/all-faculties/4/dropdown>

³ <https://library-tsul.uz/category/qivosiy-huquqshunoslik/>

iborat.1995-yil 28-fevralda qabul qilingan “Sudyalar to‘g‘risidagi” qonunda sudyalarni tayinlash tartibi belgilangan.

XXR da Oliy xalq sudida ko‘rilgan ishlardan misollar quyidagicha:

1) XXR Oliy xalq sudi intellektual mulk huquqlari bilan bog‘liq muhim ishlarni ko‘rib chiqdi. 2019 yilda sud uzoq vaqtdan beri davom etayotgan savdo belgisi bo‘yicha nizoda AQShning Maykl Jordan kompaniyasiga muhim g‘alabani berish foydasiga qaror qildi. Sud Xitoyning Qiaodan Sports sport kiyimlari kompaniyasi Jordaniyaning nomi va imidjiga oid huquqlarini buzganini tan oldi.

2) Oliy xalq sudi atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha ishlarni ham ko‘rib chiqdi. 2016-yilda sud shov-shuvli ish bo‘yicha Xitoyning eng yirik davlat neft kompaniyasi PetroChina Boxay dengizida yirik neft to‘kilishi uchun mas‘ul degan qarorga keldi. Sud PetroChina kompaniyasini suv to‘kilishi oqibatida atrof-muhitga yetkazilgan zarar uchun katta miqdorda tovon to‘lashga majbur qildi.

3) ⁴Oliy xalq sudi XXRda korrupsiya va poraxo‘rlik ishlarini ko‘rib chiqishda hal qiluvchi rol o‘ynadi. 2018-yilda sud korrupsiya va poraxo‘rlikda aybdor deb topilgan sobiq katta siyosatchi Sun Chjengcayga nisbatan bir umrlik qamoq jazosini

⁴ XXR Konstitutsiyasi

o‘z kuchida qoldirdi. Sun Kommunistik partiyaning taniqli a‘zosi va Siyosiy byuroning sobiq a‘zosi bo‘lgan, bu uning ishini ayniqsa ahamiyatli qilgan.

4) Oliy xalq sudi XXRda o‘lim jazosi haqidagi ishlarni ko‘rib chiqish uchun mas’uldir. Muayyan ishlar har doim ham jamoatchilikka oshkor etilmasa-da, sud o‘lim jazosini ko‘rib chiqishda ishtirok etgan. U o‘lim jazosi qo‘llanilgan hollarda protsessual adolat va qonunning to‘g‘ri qo‘llanilishini ta‘minlash uchun o‘z vakolatlarini amalga oshiradi. Bu misollar Xitoy Xalq Respublikasi Oliy xalq sudiga kelib tushgan turli xil ishlarning ayrimlarini ifodalaydi. Ushbu ishlar bo‘yicha sud qarorlari huquqiy pretsedent, jamiyat taraqqiyoti va Xitoy sud tizimidagi huquqlarni himoya qilish uchun muhim ta’sir ko‘rsatdi.

3) O‘rta pog‘ona xalq sudlari qanday vakolatlarga ega?

1	Qonun normalari asosida ushbu sudlar yurituviga kiritilgan ishlar ,bunga birinchi instansiya sifatida davlat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlar,sanksiyasiga o‘lim jazosi yoki umrbod qamoq jazosi ko‘zda tutilgan jinoyat ishlari
2	Chet el fuqarolari sodir etgan jinoyatlar,shuningdek Xitoy fuqarolari tomonidan chet el fuqarolarining konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini poymol etish bilan bog‘liq jinoyatlar
3	Quyri pog‘ona sudlari tomonidan birinchi instansiya sudi sifatida ko‘rib chiqish uchun yuborilgan ishlar
4	Quyri pog‘ona sudlari qarorlari,hukmlariga keltirilgan shikoyatlar va protestlar bo‘yicha ishlar

Xitoydagi O‘rta xalq sudlari mamlakat sud tizimida hal qiluvchi rol o‘ynaydi, ular viloyat darajasida faoliyat yuritadi va keng doiradagi fuqarolik va jinoiy ishlarni ko‘rib chiqadi. Bu sudlar quyri darajadagi asosiy xalq sudlari va yuqori darajadagi Oliy xalq sudlari yoki Oliy xalq sudi o‘rtasida joylashgan. Xitoyda ushbu sudlar tomonidan ko‘rilgan ba’zi taniqli ishlarning misollarini keltiraman:

1. Xitoyning sobiq yuqori martabali siyosatchisi Bo Silay 2013-yilda Jinan oraliq xalq sudi tomonidan sudlangan. U korrupsiya, poraxo‘rlik va mansab vakolatini suiiste‘mol qilishda ayblangan. Bo Silayning sud jarayoni Xitoyda ham, xalqaro miqyosda ham uning siyosiy mavqei va ishning shov-shuvli tabiati tufayli ommaviy axborot vositalarining e’tiborini tortdi.

2. 2017-yilda Guanchjou oraliq xalq sudi xitoylik qo‘shiqchi Song Zuying foydasiga mualliflik huquqini buzganlik ishi bo‘yicha qaror chiqardi. Song Zuying uning surati va musiqasidan ruxsatsiz foydalanganlik uchun kompaniyani sudga bergan va sud unga huquqbuzarlik uchun katta miqdorda tovon puli undirgan.

3.2012-yilda Guangdong oraliq xalq sudi Apple Inc.ga qarshi Proview Technology (Shenzhen) Co. Ltd. bilan savdo belgisi bo‘yicha nizo bo‘yicha qaror chiqardi. Proview Xitoyda “iPad” savdo belgisiga ega ekanligini da’vo qildi va Apple’ni sudga berdi. buzilishi. Sud Proview tarafida bo‘lib, ikki tomon o‘rtasida kelishuvga erishdi.4. Xitoyning oraliq xalq sudlari ham atrof-muhitni ifloslantirish bo‘yicha turli ishlarni ko‘rib chiqdi. Misol uchun, 2015 yilda Lanchjouning O‘rta xalq sudi mahalliy kimyo kompaniyasi tomonidan yuzaga kelgan yirik suv ifloslanishi bilan

bog‘liq sud jarayonini o‘tkazdi. Sud kompaniyaga ekologik qoidabuzarliklari uchun og‘ir jarimalar va kompensatsiya to‘lash talablarini qo‘ydi.

5. O‘rta pog‘ona xalq sudlari ko‘pincha yer bilan bog‘liq nizolarni ko‘rib chiqadilar, ular yerni olib qo‘yish, tovon to‘lash va mulk huquqi kabi masalalarni ko‘rib chiqadilar. Bunday holatlar ko‘pincha mahalliy hukumatlar, ishlab chiquvchilar va erni tortib olishdan zarar ko‘rgan shaxslar yoki jamoalar o‘rtasidagi nizolarni o‘z ichiga oladi.

Chet el fuqarosi tomonidan sodir etilgan va Xitoy Xalq Respublikasi (XXR) oraliq xalq sudida ko‘rilgan jinoyatga misol tariqasida Piter Dalinning ishi keltiriladi.

Shvetsiya fuqarosi Piter Dahlin Xitoy shoshilinch harakat ishchi guruhi (China Action) deb nomlangan Xitoy inson huquqlari tashkilotining hammuassisi edi. 2016-yilda u Xitoy rasmiylari tomonidan “davlat xavfsizligiga tahdid solish”da ayblanib hibsga olingan edi. Pekindagi O‘rta xalq sudi uning ishini ko‘rib chiqdi.Dalin o‘z tashkilotidan xitoylik huquq himoyachilarini o‘qitish va moliyalashtirish uchun foydalanganlikda ayblangan, rasmiylar buni Xitoy hukumatini beqarorlashtirishga qaratilgan faoliyat deb bilishgan. Sud jarayonida Dahlin televideniye orqali iqror bo‘ldi, bu qonuniy jarayon va uning tan olishi bilan bog‘liq holatlar haqida tashvish uyg‘otdi.Suddan keyin Dahlin aybdor deb topildi va shartli qamoq jazosiga hukm qilindi. Keyinchalik u Xitoydan deportatsiya qilingan. Bu ish xalqaro miqyosda

⁵ Sudyalar to‘g‘risidagi qonun,18-modda

katta e'tiborga sazovor bo'ldi va Xitoyda inson huquqlari bilan shug'ullanadigan chet el fuqarolariga nisbatan munosabat haqida tashvish uyg'otdi. Shuni ta'kidlash kerakki, Xitoyning O'rta xalq sudlarida chet el fuqarolari bilan bog'liq ishlar juda xilma-xil bo'lishi mumkin va muayyan jinoyatlar va holatlar har bir holatda juda farq qilishi mumkin.

Chet el fuqarosi tomonidan sodir etilgan va Xitoy Xalq Respublikasi (XXR) o'rta xalq sudida ko'rilgan jinoyatga misol tariqasida yana bir ish Piter Xamfri ishi keltiriladi. Britaniya fuqarosi Piter Xamfri Xitoyda ishlagan xususiy tergovchi edi. 2013-yilda u va uning rafiqasi Yu Yingzeng shaxsiy ma'lumotlarni noqonuniy olish va sotishda ayblanib, Xitoy rasmiylari tomonidan hibsga olingan. Shanxaydagi O'rta xalq sudi ularning ishini ko'rib chiqdi.

Xamfri va uning rafiqasi Xitoy fuqarolarining shaxsiy ma'lumotlarini, jumladan, telefon yozuvlari va ID karta ma'lumotlarini noqonuniy ravishda qo'lga kiritish va biznes maqsadlarida mijozlarga sotishda ayblangan. Bu Xitoyning shaxsiy daxlsizlik va axborot xavfsizligi to'g'risidagi qonunlarini buzish sifatida baholandi. Sud jarayonida Xamfri va uning rafiqasi o'z qilmishlarini tan oldilar va pushaymonliklarini bildirdilar. Ular aybdor deb topilib, qamoq jazosiga hukm qilindi. Xamfri ikki yarim yilga, xotini esa ikki yillik qamoq jazosiga hukm qilindi. Ish Xitoyda ham, xalqaro miqyosda ham katta e'tiborni tortdi, chunki u maxfiylik, ma'lumotlarni himoya qilish va Xitoydagi xususiy tergovchilar faoliyati bilan bog'liq masalalarni yoritib berdi.

4) Ruminiya fuqarosi M.T.ning e'tirozlari o'rinlimi?

Ruminiya fuqarosi M.T ning e'tirozlari o'rinsiz hisoblanadi. Bunga quyidagilarni sabab qilib keltirish mumkin.

Birinchiidan, fuqaro M.T chet el ,ya'ni Ruminiya fuqarosi. U XXR ning Xarbin shahrida sayohat qilib yurgan paytda ijtimoiy tartibotni qo'pol ravishda buzdi.

Ikkinchiidan, Ruminiya fuqarosi M.T jinoyat ishi o'rta pog'onada ko'riladi. Bizda fuqaro ma'muriy huquqbuzarlik sodir qilgani uchun jinoyat ishi quyi pog'ona xalq sudida ko'rilishi kerak deb o'ylashimiz mumkin, lekin bu fikr xato hisoblanadi. M.T chet el fuqarosi hisoblangani uchun uning ishi o'rta pog'ona xalq sudida ko'riladi. Agar M.T XXR fuqarosi bo'lganda, ish quyi pog'ona xalq sudida ko'rilar edi.

Uchinchiidan, fuqaro M.T ning “O'rta pog'ona xalq sudi masala yuzasidan adolatli hukm chiqarishiga ishonch yo'q”,-degan fikri asosli emas. Ushbu

mulohazaning asossiz ekanligini quyidagi qonunlar bilan asoslab keltirishimiz mumkin.

1) ⁶128-modda Xitoy Xalq Respublikasi xalq sudlari davlatning sud organlari hisoblanadi.

2)129-modda Xitoy Xalq Respublikasi barcha darajadagi Oliy Xalq sudi va mahalliy xalq sudlarini, harbiy sudlarni va boshqa maxsus xalq sudlarini tuzadi.Oliy Xalq sudi prezidenti Butunxitoy Xalq Kongressi vakolat muddati bilan bir xil bo‘ladi va ketma-ket ikki muddatdan ko‘p bo‘lmagan muddatga xizmat qiladi.Xalq sudlarini tashkil etish qonun bilan belgilanadi.

3) 132-modda Oliy Xalq sudi oliy sud organi hisoblanadi.Oliy Xalq sudi barcha darajadagi mahalliy xalq sudlari va maxsus xalq sudlarining sud ishlarini nazorat qiladi; yuqori darajadagi xalq sudlari quyi darajadagi sud ishlarini nazorat qiladi.

4)⁷ Xitoyda mahalliy sudlarni tartibga soluvchi qonun, birinchi navbatda, Xitoy Xalq Respublikasi Xalq sudlarining Organik qonunida (keyingi o‘rinlarda "Organik qonun" deb ataladi) va boshqa tegishli qonunlar va qoidalarda ko‘rsatilgan. Xitoyning mahalliy sudlari o‘z vakolatlari doirasida fuqarolik, jinoiy, ma‘muriy va boshqa turdagi ishlarni ko‘rib chiqish uchun javobgardir.

5) Xitoy Xalq Respublikasining (XXR) organik qonunchiligida chet el fuqarosi jinoyat sodir etgan taqdirda, sud qilish bilan bog‘liq huquqiy tartib va tamoyillar, birinchi navbatda, Xitoy Xalq Respublikasining Jinoyat-protsessual qonuni (CPL) va boshqa tegishli qoidalar bilan tartibga solinadi.CPL ma'lumotlariga ko‘ra, Xitoyda jinoyat sodir etgan chet el fuqarolari Xitoy sudlarining yurisdiksiyasiga kiradi. Ishni ko‘rib chiqadigan aniq sud jinoyatning tabiati va og‘irligiga, shuningdek, jinoyat sodir bo‘lgan joy kabi boshqa omillarga bog‘liq.Amalda, chet el fuqarolari, odatda, jinoyat sodir etilgan hududda yurisdiksiyaga ega bo‘lgan mahalliy O‘rta xalq sudida yoki asosiy xalq sudida ko‘rib chiqiladi. Jiddiy yoki yuqori darajadagi ishlar Oliy xalq sudi yoki Oliy xalq sudi kabi yuqori darajadagi sudlar tomonidan ko‘rib chiqilishi mumkin.

⁶ XXR Konstitutsiyasi,128-modda

⁷ <https://library-tsul.uz/category/qiyosiy-huquqshunoslik/>

Xulosa

Xitoy Xalq Respublikasi (XXR) sud-huquq tizimi o'tgan yillar davomida sezilarli o'zgarishlar va islohotlarni boshdan kechirdi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, tizim o'zining mustaqilligi, shaffofligi va qonun hujjatlariga rioya etilishi bilan bog'liq tanqid va xavotirlarga duchor bo'lishda davom etmoqda. XXR sud tizimining asosiy jihatlaridan biri Xitoy Kommunistik partiyasining (KKP) ta'siridir. CCP sudyalarni tayinlash, lavozimga ko'tarish va nazorat qilish va sud qarorlarini qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Bu partiya nazorati sud hokimiyatining mustaqilligi va xolisligi borasida savollar tug'diradi. Ushbu kasusda Ruminiya fuqarosi jinoyat ishi Oliy xalq sudida emas, balkim o'rta pog'ona xalq sudida ko'rilish asoslari va XXR da sud tizimi haqida batafsil ma'lumotlar keltirildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. XXR Konstitutsiyasi
2. Xalq sudlari to'g'risidagi qonun.
3. Sudyalar to'g'risidagi qonun
4. <https://library-tsul.uz/category/qiyosiy-huquqshunoslik/>
5. <https://tsul.uz/uz/all-faculties/4/dropdown>

Research Science and Innovation House